Кілька причинків до часів вел. князя Свитригайла (1430—1433).

Подав **Богдан Бучинський.**

При трудній інтерпретації суперечних між собою реляцій про обставини, серед яких Свитригайло з сіверського князя став вел. князем литовським, остають ся в нашому знаню тих обставин деякі неясні точки[1]). Новий матеріял джерельний має в таких разах свою ціну. Такий матеріял подає грамота Свитригайла вел. князя литовського в справі литовсько-польського з'їзду, яку вперве в цілости видаю тут[2]). Дана в Троках 7 падолиста 1430, вона являє ся реверсом однозвучної з нею грамоти короля Ягайла, виданої в Троках 7 падолиста 1430[3]). Притягнене її до історичного матеріяла про події по смерти в. кн. Витовта важне не тільки квантитативним збільшеннєм матеріяла: вона збільшує його й квалітативно. Не своїм текстом, бо той, повторяю, являє ся реверсом грамоти кор. Ягайла і дає тільки другорядні причинки. Вона важна тому, що до реляцій про події, прилучує ся в ній безпосередний останок подій, важна й тим, що її порівнане з її здавна звісним реґестом, ро-

---

[1]) Про трудности з інтерпретацією гл. замітки розкинені на ст. 69—73 у Левіцкого та прецизне сформуловане у проф. Грушевського ст. 164: A. Lewicki, Powstanie Swidrygiełły. Ustęp z dziejów unii Litwy z koroną (відбитка з Rozpraw wydz. hist. fil. Akad. Um. XXIX). Краків, 1892. М. Грушевський, Історія України Руси, т. IV. Львів, 1903.

[2]) В текстах ч. I.

[3]) Codex Vitoldi ч. 1461, ст. 950 (Monumenta medii aevi t. VI) з сучасної копії Кеніґсберського архива.

бить можливим покладатись на фактичну основу двох реґестів, котрі зберегли нам зміст двох, поки що затрачених, а цінних грамот[1]). В кінці факт, що в справі з'їзду про остаточне поладнане подільської справи обі сторони видали однакові грамоти, веде нас дорогою дедукцийною до аналїзи тексту Длуґоша про згоду між королем і Свитригайлом в тім напрямі, що Длуґош при словах: Wladislaus Rex duci Switrigal terram Podoliae restituit має на думцї затрачений для нас королївський реверс грамоти Свитригайла, що до нас доховалась в реґестї[2]).

Притягаючи до виясненя подій по смерти Витовта, отсї чотири певні а один гіпотетичний останок, вважаю можливим з грамоти вел. князя Свитригайла виданої 7. XI в Троках витягнути такі нові подробицї до історії дипльоматичних переговорів, що лягли в основу сих грамот[3]):

---

[1]) Се грамоти: 1) умова Свитригайла вел. кн. литовського в справі віддачі Каменця, Смотрича, Скали, Червоногорода на випадок як би на з'їздї Поляків й Литовцїв не було згоди і пробаченя своєї зневаги тамошним землянам. 2) поручна панів вел. кн. Литовського в справі ствердження грамоти вел. князя. Видав Rykaczewski: Inventarium ст. 380 в описї коронного архива, зладженої 1680 р. Порівнане реґеста нашої грамоти (що є також там) з нею самою, вказує, що на фактичну основу всїх трох реґестів можна покладатись, хоч спеціяльно реґест нашої грамоти зладжений так недоладно, що пок. Левіцкий друкував його зі слівцем: sic в Index actorum s. XV, N. 1644 (Monumenta m. ae. l. XI). Польський переклад всїх трох реґестів Daniłowicz: Skarbiec t. II, N. 1520, 1521, 1523, ст. 112.

[2]) Wladislaus Rex Duci Switrigal Podoliae terram restituit, literasque necessarias ad Michaelem Buczaczky scribit, imperans stricte, ut de castro Camyenyecz et aliis castris Podoliae Duci Switrigal faciat effectualem cessionem". Длуґош, Historiae Polonicae libri XII ed. Przezd. t. IV, ст. 424—425. Порівнати ще спосіб як Длуґош вживає слова restituit op. cit. t. IV, с. 622: мова про правний акт, котрим вел. кн. литовський відступав Дорогичин.

[3]) Документальні реляції Свитригайла: Liv-Est-Kurländisches Urkundenbuch, VIII, N. 366, ст. 212, N. 407, ст. 238. Monumenta conciliorum generalium. Concilium Basilense. Scriptores II, ст. 619 (Johannes de Segovia). Реляції польські: в Codex Epistolaris t. II, Nr. 191, ст. 258—259, Archiwum Sanguszków, t. I, N. 32. Реляції Хрестоносцїв в Codex epistolaris t. II, N. 08 ст. 300 — 301., LEKUrkundenbuch, VIII, N. 398, ст. 232. Папські листи на основі польських реляцій: Długosz, Historiae polonicae libri XII, ed. Przezdz. t. IV, ст. 426—431. Лїтописні реляції: Давнїйша русько-литовська лїтопись, вид. Поповим: Ученыя Записки II отдѣленія академіи т. I, с. 46. Лїтописні записки нїмецькі в Scriptores rerum prussicarum t. III, ст. 494. Длуґош op. cit. ст. 417—418, 422—425. Дві головні працї Левіц-

Обі сторони виступають в обох грамотах з 7. XI фактично рівноправними: король і його рада, князь великий і його рада мають рішити на спільному з'їзді дефінітивне поладнаннє спірних справ. Обі сторони трактують справу тимчасового і дефінітивного поладнаня справи подільської осібно: осібні грамоти видані в однім, осібні в другім. В грамотах виданих в справі з'їзду трактують ся справи спірні не конкретно, а тільки загальниково. Тільки що до фактичного поставлення спірної квестії.

До властивих переговорів, що випередили таке поставленнє спірного питання, наші грамоти дають тільки другорядні нові факти. Вже пок. Левіцкий витягнув головний факт: король Ягайло без сумніву кінець кінців до дванайцятьох днів від смерти Витовта признав Свитригайла вел. князем литовським[1]). Мені остає ся звернути увагу дослідників на отсї подробиці. Перша, се вивід з дипльоматичних зверхних прикмет обох грамот. Обі видані тільки під т. зв. малими печатями, а будова тексту зовсїм проста[2]) З формального боку на основі тих зверхних дипльоматичних прикмет, можна признавати за нашими грамотами тільки характер прелїмінарів. Разом із змістом грамот ті формальні зверхні прикмети кидають сьвітло на прелїмінарний характер переговорів 7 падолиста 1430. Друга замітка, се так сказатиб концепция правнодержавного становища вел. кн. Свитригайла, що при однозвучнім тексті грамот дуже близько підходить до ролї, в якій виступає в нїй король Ягайло супроти вел. кн. Литовського. Акт виданий Свитригайлом, яко головою

кого op. cit. ст. 69—76 й Грушевського op. cit. ст. 164—167. В тексті використую тільки ті причинки подані грамотою Свитригайла з 7. XI 1430, яких не використав Левіцкий при помочи її реверса грамоти кор. Ягайла op. cit. ст. 71 і 74 і примітка ч. 23 на ст. 311.

[1]) A. Lewicki, op. cit. ст. 71. До сього завважу одну, небезінтересну подробицю. Ягайлова грамота титулує Свитригайла: „magnus dux Lithuanie", про титул „Russie" нема в нїй згадки. Колиб ся грамота була перед нами в оригіналї, або бодай в такій вірній (зі становища XVIII в) копії оригінала, як наша грамота, то порівнуючи титул Свитригайла у своїй грамоті з титулом його в грамоті королївській, можна було б завважити, що титулятура Свитригайла сьвідомо суперечно до королївської грамоти акцентує приналежність вел. князеви литовському руських земель.

[2]) Висказп обох грамот про печати, форма печати Свитригайла, (котру ще бачив і описав Нарушевич), брак інвокациї, проста формула салютацийна, брак промульґациї: те все т. зв. зверхні прикмети грамоти і всї вони роблять можливими повисші слова.

держави без застереження старшинських прав кор. Ягайла й кор. Польської. Акт виданий від особи самого вел. князя, він ручить своїм словом й скріплює акт своєю печатию і за себе й за своїх бояр. Вкінці в сьвітлї наших реляций про події по смерти Витовта, конвенціональні відзиви наших грамот про згоду, запоруки й запевненя оживають: перед нами з під гладких фраз дипльоматики виступають живі відгомони 7. XI 1430 тільки хвилево поладнаних напружень між Короною й вел. кн. Литовським[1]).

„Справа подільська" замість до з'їзду польсько-литовського, визначеного в наших грамотах на 15. VIII 1431, довела до повного розриву між Короною і вел. князївством. Оружна партизантка на пограничу Поділя й Волини з Галичиною і переговори між королем і вел. князем займають першу половину 1431 р., воєнний конфлїкт в великім стилю: луцька війна, з атакою Поляків та диверсіями Хрестоносців й Волохів і дефензивою вел. князя, виповнює другу половину 1431 р.[2]).

Наш джерельний матеріял про луцьку війну характеризує те саме, що матеріял подій по смерти Витовта: бідність джерел, що зістались безпосередно від подій в порівнаню із реляціями про події[3]). До історії дипльоматичних переговорів про перемирє, що йшли рука в руку з мілїтарною акцією — подаю вперве мною з ориґінала виданий, хоч вже давно друкований та і в ориґіналї здебільшого використаний пок. А. Левіцким Свитригайлів трактат перемиря, даний в Чорторийську 1 вересня 1431[4]).

---

[1]) Гл. фрази в наррациї й диспозициї грамоти.

[2]) Грушевскій, Очеркъ исторіи украинскаго народа, 1904, ст. 126, 127.

[3]) Джерела до офензиви Поляків й дефензиви Свитригайла: документальні Codex epistolaris saeculi XV, t. II (Monumenta medii aevi t. XII) N. 194 ст. 264. 265, N. 195, ст. 266, N. 208, ст. 303—304, t. III. (Mon m. aevi t. XIV). Appendix N. 6, N. 8, Daniłowicz Skarbiec t. II, N. 1548, 1549. 1550, 1551, 1552, 1561, ст. 119—123; лїтописні: Длуґош op. cit. t. IV, ст. 443—455, Scriptores rer. Prussicarum t. III, c. 494—496. До диверсиї Хрестоносців і Волохів: документи: LEKUrkundenbuch t. VIII, N. 495, ст. 294, N. 500, ст. 297, N. 503, ст. 298, N. 506, ст. 302, N. 507, ст. 303, N. 508, ст. 304, N. 510, ст. 305, N. 511, ст. 306; лїтописї Длуґош, о. с. t. IV, 457—461, 471—472, Scrip. r. Pruss. t, III, 496—497.

[4]) Поданий без дати в друку в Турґенева: Supplementum ad historica Russiae monumenta, N. 118, ст. 303, в польськім перекладї Daniłowicz: Skarbiec II, Nr. 1562, причинки й поправки в датї і в тек-

Коли порівнати його з трактатом Ягайла, виданим прелїмінарно дня 26 серпня 1431 в таборі під Луцьком, то критичним ставленєм супроти себе обох текстів здобуваємо два важні здобутки[1]). Перший се сконстатованнє факта, що з виїмком уступу Свитригайлового трактата про Татар акт вел. князя тільки ратіфікує прелїмінарний трактат Ягайла з 26. VIII, 1431. Другий се спромога при помочи грамоти вел. кн. зреконструовати ориґінальний текст королївської грамоти[2]).

Коли королївський прелїмінар порівнати з висказом Длуґоша, (вчиненим імовірно на основі затраченого для нас дневника похода), що постулят вел. князя, аби втягнути в перемирє його союзників, став звісним в королївському таборі аж в день уложення перемиря, тодї стане вповнї правдоподібним здогад, що тільки на з'їздї 24 серпня 1431 витягнули відпоручники вел. князя отсей постулят[3]). Значить ся, ті уступи тексту, доволї просторі, де є мова про союзників литовських, війшли в прелїмінар тільки між 24 і 26 серпня 1431.

Далї зістанеть ся тільки основа обох трактатів: визначенє стану володїння на Подїлю, пропозиція з'їзду та перемиря на два роки. Остання точка стає змодифікованою пропозицією згоди, котру король висловив висилаючи послів до вел. князя 21 липня 1431, а приняв в принципі Свитригайло в заяві його послів з 30. VII. Дві останні точки — сеж не що иньше, як змодифіковані подїями 1431 р. умови з падолиста 1430: в справі тимчасового і в справі остаточного поладнаня подільської справи[4]).

стї (сьвідки не справджені) у Левіцкого, op. cit., с. 102—103 і 317—318, важні критичні замітки про копії в LEKUrk. т. VIII Nr. 501, ст. 298 на основі ориґінала.

[1]) A. Kotzebue, Preussens ältere Geschichte, III, ст. 477—483.

[2]) Акт королївський в двох сучасних копіях його старого нїмецького переклада, кенїґсберській і краківській, друкований в A. Kotzebue, Preussens aeltere Geschichte, t. III, c. 477—483 з кенїґсберської копії, передрук з Нарбута, Dzieje narodu litewskiego t. VIII. App. 4, перевод польський Daniłowicz: Skarbiec II, N. 1562.

[3]) Польські відпоручники мали здобути при ратіфікації деякі уступки, praesertim cum Dux Switrigal novam difficultatem ingessisset, non posse neque velle pacis convente observare capitula, nisi Cruciferis et Valachis in sua parte inclusis, каже Длуґош, op. cit. ст. 455 в оповіданю про день 26. VIII 1431.

[4]) Про справу тимчасових володїнь на Подїлю: videlicet dominus Rex frater noster predictus Castra, Ciuitates et districtus terre

Критичний розбір акту перемиря з 1. IX. 1431 на його складові частини, дає мені спромогу вчинити деякі замітки про події та обставини поведення Свитригайла і його окруженя в луцькій війні.

З поміж девятьох князїв сьвідків на актї з 1. IX. 1431 є сїм руських, двох литовських, з поміж 22 панів два руські, 20 литовських[1]). З поміж князїв володїє удїлом на Українї одинокий Жиґимонт Кейстутович, між панами представителем українських земель виступає одинокий Ходко Юрєвич, київський боярин, предок Ходковичів. А як будемо памятати, що в наших джерелах про Свитригайлове військо руський елємент виступає в луцькій війнї на першому плянї, а литовський елємент на другому, то воно накриває ся як раз із нашими звістками про князїв з окруженя вел. князя[2]). Не тільки в мілїтарній акції виступає руське окруженнє вел. кн. Свитригайла в луцькій війнї на перший плян — те саме бачимо в представленю його ролї в переговорах. Длуґош подає імена князїв руських, що брали участь в переговорах, а з поміж панів литовських учасників переговорів подає імя тільки одного; князїв руських учасників переговорів згадує перед панами литовськими. 31. VIII. виступає послом Свитригайла кн. Константин, біля Шедибора Волїмунтовича, 18 серпня кн. Олелько Володимирович та кн. Василь Семенович, 24. VIII. кн. Юрий Лингвенович і кн. Василь Семенович[3]). З поміж панів литовських виступають в записках поданих Длуґошем тільки Шедибор та Гедиґольд; імен шістьох литовських

Podolie pretendentes infrascriptos videlicet Kamyenyecz, Smotricz, Skala et Czirwonigrod cum ipsorum districtibus... tenebit habebit et pacifice possidebit (акт перемиря 1431). Swidrigellonis promissio, quod reddet regi et haeredibus eis et regno arces Kamieniec, Smotrycz, Skała et Czerwień" реґест угоди про справу тимчасового володїння на Подїлю 1430 Rykaczewski: Inventarium ст. 381.

[1]) До князїв зарахував я Ягайла Іедройтського (пор. Wolff: Kniaziowie sub voce Gedrojć), панів нарахував 22 ох: Монтрим і Монтольд се, як виходить з двох печатий — дві особи. Русинами вважаю одиноких Ходка Юриєвича та Андрія Немировича; иньші особи, котрих імена звучать по руськи мають латинські печатки.

[2]) Крім князїв, що виступають 1 вересня в Чорторийську згадують ся в наших джерелах імена князїв: Константина, посла Свитригайла 31. VIII. та князїв Василя й Балабана: останний нам звісний своїм родом, другого годї ідентифікувати з Василем Семеновичем кн. Друцьким.

[3]) Акт перемиря заключений від особи вел. князя, акт союза з Хрестоносцями в імени його, пралатів і князїв. LEKUrkund. t. VIII, N. 462 ст. 272.

учасників переговорів дня 18 серпня та пятьох учасників з'їзду 24. серпня він не подав. Участь князів в мілітарній частині війни Луцької не занесена Длуґошем (з виїмком нападу князів Василя й Балабана) на листи історії — можливо, що дійсно визначною не була. Свитригайло не міг зорґанізувати якогось порядніщого війська, замічає проф. Грушевський, прикладаючи се до князів із його окруження висловлю погляд, що при мілітарній орґанізації вел. князівства литовського, люди що виступають 1 вересня в Чорторийську та в наших звістках про дефензиву Свитригайла не могли вистаратись значних сил[1]).

Мілітарна слабість Свитригайла стає в причиновій звязи з його політикою супроти своїх союзників. Хочу піднести одну характеристичну подробицю. Польські політики під Луцьком маючи на карку Волохів та Хрестоносців, а перед собою замок луцький та військо Свитригайла в північній Волині, уложили з Свитригайловими відпоручниками прелімінарі перемиря 24. серпня 1431. Одначе спонукані уступкою, яку вчинили зі свого боку: втягненєм на жаданнє Свитригайла до акту перемиря його союзників, вони кладуть своїм відпоручникам висланим до табору Свитригайла завданнє: обговорити, доповнити і справити точки трактатів. Свитригайло на уступки не пішов — поза зобовязанєм відправити домів Татар; але всеж таки ся уступка польським відпоручникам констатує факт, що між 26 VIII і 1 IX Свитригайло вирік ся великого пляну Хрестоносців — сьміливим скомбінованим атаком розбити польську армію[2]). Ті два тісно зі собою звязані факти: те, що в Поляків в їх прикрім положеню ще повставала думка виторгувати нові уступки в Свитригайла та фактична уступка з боку Свитригайла, вони спонукані мілітарною

[1]) Грушевський op. cit. ст. 170. Про мілітарну орґанізацію вел. князівства т. V, ст. 41—46, 140. Кільканайцятьох удільних князів не могло припровадити великих сил, коли між ними найдужчим був Жиґимонт Кейстутович володар Стародуба. Урядники і воєводи виленський та новгородський і жмудський староста, не могли в скорім часї перевести значних сил з над Німана на Волинь; зрештою про орґанізованнє більших військ в вел. кн. не маємо з літа 1431 звісток. Пани й бояри по за Монтиґердовичем, Волімунтовичами, Немировичем і Саковичем люди в наших джерелах мало звісні.

[2]) Unde omnibus nunciis Ducis Switrigal pacis tractatoribus ad Ducem Switrigal remissis, iuncti sunt illis duo Poloniae Barones, videlicet Sandivogius de Ostrorog palatinus Posnaniensis et Laurentius Zaramba castellanus Syradiensis, ut cum Duce Switrigal pacis residuos capitulos tractent, liment et corrigent, бо Свитригайло домагав ся влученя своїх союзників в перемирє. Длуґош l. c.

слабістю Свитригайла толкують те, що супроти своїх союзників вел. князь став на половині дороги. Від того, що Свитригайло встиг перевести в прелімінарах і переперти в трактатах втягнене союзників до перемиря всеж таки далеко до введення ним в діло сьмілого скомбінованого атаку, про котрий писав вел. маґістр[1]).

В зовсім змінену (в порівнаню з р. 1431) політичну ситуацію переходимо при нагоді обговорення грамоти з 30 жовтня 1432, вперве друкованої з ориґінала. Воєвничий запал Поляків разом з загальною депресією викликаною у партизанів Свитригайла проголошеннєм Жиґимонта Кейстутовича вел. князем литовським — се по влучній характеристиці проф. Грушевського головні комплекси обставин, що лягли в основу подій, котрої безпосередним останком являєть ся наша грамота[2]).

Так як досі — ся грамота лишила ся одиноким джерелом про перехід Волини до Ягайла. Одначе я би вважав можливим втягнути між джерела переходу ще одно, досі не використане в тім напрямі. 25 вересня 1433 вел. кн. Жиґимонт Кейстутович уживає між иньшими арґументами проти втягнення вел. кн. Свитригайла до перемиря Ясенецького такого арґументу: „Ваша милость не вважаєте на те, що нам наробило і тамто перемирє, котре ваші люди вчинили з Лучанами“[3]). Се перемирє було як видно з дальших слів листа Жиґимонта до кор. Ягайла уложене між королівськими людьми і Лучанами перед нападами Лучан на Берестейщину та Чорну Русь, що від липня 1433 тривали аж до осени. Кн. Ніс проводир луцьких Русинів покинув Жиґимонта й перейшов до Свитригайла в лютім—марті 1433

[1]) Лист вел. маґістра до Свитригайла LEKUrkundenbuch t. VIII n° 500 c. 297.

[2]) М. Грушевський op. cit. c. 182. Грамота короля стала звісною в літературі історичній ще в XVII столітю (Густинська компіляція в Полное собраніе русскихъ лѣтописей т. II, с. 354 з похибкою „на Кіевѣ“ зам. „у Львовѣ“) і в новіщій літературі діждалась численних заміток. A. Lewicki op. cit. c. 156, 157, Przymierze Zygmunta w. ks. litewskiego z królem rzymskim Albrechtem II. (Rozpr. wydz. hist. fil. Akademii Um. t. XXXVII c. 295). М. Грушевський op. cit. т. IV с. 182 і 448, 449, т. V, с. 50, 51. W. Czermak, Sprawa równouprawnienia schizmatyków i katolików na Litwie (1432—1569) Rozpr. wydz. hist. fil. Ak. Um. t. XLIV, c. 21—26. Б. Барвіньский. Жиґимонт Кейстутович с. 38. Ще рецензії Грушевського та Прохаски на статю Чермака: Записки Наукового Тов. ім. Шевч. т. LIII бібліоґр. с. 19 pass., Kwartalnik historyczny, 1903, c 645—646.

[3]) В текстах ч. 4.

а певно по своїм переході на бік Свитригайла перемиря з Поляками не робив, коли Длуґош в оповіданю про напади кн. Носа на Холмську Русь вяже ті напади з переходом кн. Носа до Свитригайла. А що в кінци січня 1433 кн. Нос виступає на боці Жиґимонта, то певно що й тоді перемиря з Поляками не чинив[1]). Як бачимо, силкуючись схронольоґізувати той факт ми заходимо в грудень 1432. Йдім дальше. Король Ягайло по кампанії подільській з кінцем падолиста 1432 рушив до Малої Польщі й там розпустив свої війська — значить ся перемирє не могло відбутись по безрезультатній кампанії подільській[2]). Таким чином факт перемиря, про котре мова в листі вел. кн. Жиґимонта, треба буде прикласти до переходу Волини до Ягайла, десь з кінцем жовтня 1432. З отсим новим джерелом в руках позволю собі зробити кілька заміток про обставини переходу Волини до Ягайла.

Покладаючись на висказ сучасного листу Жиґимонта про перемирє, я б уважав можливим повязати хронольоґічно факт переходу Волини з відібраннєм від Свитригайла Олеська. Близька віддаль між Луцьком і Олеськом та присутність королївського війська на волинській території, моглиб дійсно по відібранню Олеська насунути проводирам луцької землї думку перемиря з Поляками. За таким розумінєм ситуації промовляє по моїй думці ще одна обставина: по відібраню Олеська польські війська збільшені сьвіжими силами ідуть не на Волинь, а на Поділлє, де їх чекав звісний „великою відвагою й воєнною славою“ кн. Федько Несвизький, а за ним в резерві стояв воєводич молдавський[3]). За таким повязанєм в один причиновий ланьцух фактів переходу Волини з відобраннєм Олеська, сьвідчить по моїй думці застереженнє за в. кн. Жиґимонтом решти Волини при відступленю Полякам пограничних округів в грамоті унії 15. X. 1432[4]).

---

[1]) Джерела: підпис кн. Носа на акті унії з 20 I 1433, Барвінський: Жиґимонт дод. I, ч. 3, ст. 155, перехід до Свитригайла, Daniłowicz: Skarbiec II, ч. 1661, с. 150—151, Длуґош т. IV, с. 499.

[2]) Не годить ся знов забувати й на те, що в падолисті Свитригайло розпочав окупацію відірваних Жиґимонтом земель. Грушевський, op. cit. с. 183.

[3]) 26 грудня по словам реляції Хрестоносців доносив Федько листом до Свитригайла: mit etczlicher holffe des hern us der Walachie unde ouch der Thatern habe gefochten unde gestreten mit den Polen. LEKUrk. t. VIII, N. 651, c. 383.

[4]) Item quod stantibus inter nos tractatibus huius modi, castrum Oleschko, de quo dampna plurima hostiliter Regno et ipsius subditis

Приймаючи причинову звязь між обома подіями, на основі звязи в часї, місци, дальшій акції польського та в застереженнях литовського правительства, звертаюсь до обговорення становища польського правительства супроти довершеного переходу.

Зверну увагу дослїдників на звязь між формальними внутрішними прикметами нашої грамоти і такими прикметами галицьких привилеїв з 1390 рр. та привилея єдлинського з 1430 р.: ті близькі формальні внутрішні прикмети дипльомів можуть стати важними причинками до виясненя правних форм, в котрі окруженнє кор. Ягайла хотїло убрати перехід Волини та участи визначного польського дипльомата Володислава Опоровского[1]). З другого боку сї формальні прикмети кидають сьвітло на інтерпретацію висказу королївської грамоти про свободи, іммунїтети й ласки, котрими тїшать ся пани коронні, та про права надані міщанам.

Вкінцї піднесу формальні паралелї між уступом королївської грамоти про управненнє Русинів й грамотою кор. Володислава III з 22. III. 1443: в правній формулї порівнаня в правах з мешканцями і з духовенством корони польської[2]).

---

inferebantur, per gentes Regias est vallatum, jn casu, quo ad manus Regias per deviccionem aut alijs quibuscunque modis deuolueretur, ipsum castrum cum bonis ad ipsum spectantibus prefatus dominus Rex et Corona tenebit et posidebit pacifice et quiete, nisi nobis illud dare, vel pro se retinere vellet; quod stabit in sue libere voluntate. Alia vero, sicut Luczsko, Wladimiria et alia castra civitates et districtus... nobis ad tempora vite nostre tenenda et possidenda dari debent et assignari". Грамота у Барвінського: Жиґимонт. Арр. ч. 1, с. 150.

[1]) Привилеї галицькі в Akta grodzkie i ziemskie t. II, N. 17, t. III, N. 42, 43, 44 t. VII, N. 177. Інтересні паралелї ще з привилеєм Ягайла земянам луцьким 16. IV. 1392 в Archiwum Sanguszków I, N. 13, коли їх порівнати з привилеями галицькими гл. A. Prochaska в Rozprawach Ak. Umiejętności т. XXXII, 1892.

[2]) „Vniuersis ecclesiis earumque episcopis seu wladicis, prelatis, clero et ceteris personis ecclesiasticis eiusdem Ritus greci et Ruthenorum hec omnia jura, libertates, modos, consuetudines et immunitates vniuersas duximus in perpetuum concedendum et presentibus concedimus, quibus omnes ecclesie regnorum nostrorum Polonie et Hungarie eorumque archiepiscopi, episcopi, prelati et cetere persone ecclesiastice consuetudinis Romanae ecclesiae vtifruuntur atque gaudent" подаю з найстаршої копії конфірмації кор. Олександра (і конфірмація і грамота Володислава загинули) в Acta castrensia Leopol. t. XVIII с. 237—243.

Вони стають важними причинками до ґенези грамоти кор. Володислава III.

Останний з поміж наших актів вяжеть ся з акцією Свитригайла при помочи білоруських й українських земель відновити свою власть над цілим вел. кн. Литовським. Се виданий з деякими важними змінами тексту в порівнаню із його попереднім виданнєм лист вел. кн. Жиґимонта до кор. Ягайла, 25. IX. 1433[1]).

Повідомлений королем Ягайлом про перемирє в Ясенци, до котрого влучено Польщу й Литву з одного, а Хрестоносців та Свитригайла з другого боку — Жиґимонт Кейстутович годить ся на перемирє з Хрестоносцями, але протестує проти влучення до перемиря Свитригайла. Жиґимонт арґументує свій протест зрадами з боку Свитригайла; зобовязанями короля без відомости Жиґимонта не умовлятись зі Свитригайлом; шкідним для інтересів Жиґимонта вражіннєм на Литві від звістки про влученє Свитригайла до перемиря; протестом своїх сторонників; шкідними впливами влучення Свитригайла на фінансові сили Жиґимонта і на його сили мілітарні, та шкідними наслідками, які вже раз перемирє Поляків з Лучанами принесло для вел. князя Жиґимонта.

Останний висказ, дуже трудний до наукового оброблення через попсованє тексту, послужить разом із кількома меншими замітками предметом мого досліду. „Ваша милость не вважаєте на те, що нам наробило тамте перемирє, котре ваші люди вчинили з Лучанами. Прийшли з Луцька: коло Берестя, коло Городка все вчинили пусткою тай зачепили ще й ті волости: Пружани, Кобринь, Вяди і волость Слонимську, Лахом, Бобруйськ, Липецьк, Клечськ випустошили все. І вийшли війська з Городка, приходили до Клечська і Бог поміг нашим, побили їх“. Великий князь Жиґимонт в однім ретроспективнім представленню діяльности партизанів Свитригайла в Берестейщині і Чорній Руси, дає нам головне джерело сих подій.

Спробую їх схронольоґізувати, та навязати їх до акції вел. кн. Свитригайла супроти Жиґимонтови. Вже з кінцем цьвітня ходили між партизанами Свитригайла чутки, що кн. Олександер Ніс перейшов з Луцьком на бік Свитригайла, що Берестє під-

---

[1]) Про його виданє гл. замітку при тексті грамоти, його звістки використані — о скільки було можна використати попсований текст — Левіцким op. cit. c. 183, 202—203, Грушевським op. cit. c. 184 і 450, Барвінським op. cit. c. 52—54.

далось вел. кн. Свитригайлови[1]). В маю Свитригайло плянує післати князів Несвицького і Носа, щоб зробили нападом на Польщу диверсію нападови Поляків на Прусию, значить ся не думає їх слати на Берестейщину і Русь Чорну[2]). Але хоч як сей плян припав до вподоби вел. маґістрови, його не ввели в діло. В червни вел. кн. Свитригайло плянував (з тими самими Татарами, що мали йти з кн. Несвизьким робити диверсію на подільсько-галицькій границі), атак на вел. кн. Жиґимонта. По таборі вел. князя ходила звістка про побіду кн. Носа над Поляками і про новий його похід разом з кн. Федьком і Татарами[3]). Ми дійсно маємо звістку про побіду кн. Олександра над Поляками в останних днях червня[4]). Зводячи все що досї було сказане бачимо, що аж з липнем міг кн. Ніс звернутись на Жиґимонта. Таким чином час обох його акцій проти Жиґимонтови обіймає липень, серпень і перші два тижні вересня 1433: по Ясевецьким перемирю (в половині вересня), до котрого первісно втягли й Свитригайла, сї акції мілїтарні мусїли замовкнути. Так сї акції кн. Носа стають сучасними з великим походом Свитригайла проти Жиґимонта і хоч не маємо прямих висказів сучасників про спільний плян, всеж таки причинова звязь стає вельми правдоподібна.

В звязи з акцією Свитригайла оба походи кн. Олександра можна представляти ось як. Перший в початках липня вийшов з Луцька, його підстави операційної, поруйнував Берестейщину й західну часть басейна Припети, захопив Бобруйськ, Клечеськ та меньші городи[5]). Другий похід взяв за вихідну точку Городок і прямував на Клечеськ — куда саме, лист вел. князя не каже, бо військо кн. Носа було побите його військом. Але від 18 до 22

---

[1]) Реляція Хрестоносця Daniłowicz: Skarbiec II N. 1661, c. 150.

[2]) „Ино князю Федку велѣли есмо оттуль отъ Подольское земли заважати Ляхокъ, што наибольше могучи, со всими тамошними людьми, а и съ Татары пакъ, занюжъ и Татаръ съ нимъ досить есть; а князь Олександръ Носъ отъ Луцкое стороны. Надеемся имуть имъ много заважати и шкодити ихъ земли", писав Свитригайло 3 мая 1433 до вел. маґістра. LEKUrk. N. 680 c. 403.

[3]) Реляція командора Лянзе в Daniłowicz: Skarbiec II N. 1667 c. 152, її датованнє у Левіцкого op. cit. c. 342, 343.

[4]) Нота у Левіцкого op. cit. c. 342 N. 20.

[5]) Берестя не взяв кн. Ніс: причиною була підмога з боку Поляків для обложенців. Так за Левіцким c. 222 і проф. Грушевським c. 184, вяжу в причинову звязь події подані нашим листом і Длуґошем op. cit. t. IV, 520, 521.

серпня стояв в. кн. Свитригайло під Троками, що лежать як раз в дальшім продовженю лінії Городок-Клечськ на північ і приймаючи звязь між походом кн. Свитригайла і походом кн. Носа можна з значною імовірністю прийняти здогад, що похід луцьких партизанів мав напрям до Троків[1]). Всеж таки, хоч побитий, кн. Нос задержав до кінця жовтня свої здобутки.

Зістають ся ще деякі другорядні замітки. Документ вел. кн. Жиґимонта подає нам одиноку нагоду заглянути в економічну сторону боротьби між ним а Свитригайлом. Він дає нам спромогу заглянути в тяжке релїґійне подразненє православних Лучан на латинників і доповнює таким робом звістки Длуґоша про жорстокости супроти латинників в замку луцькім під час облоги та наоколо Луцька по відходї армії королївської[2]). Документ дає нам спромогу добачати за крівавою борбою руської аристократії становище — здебільшого пасивне — сїльських громад. Вони переходять до Жиґимонта при нагоді невдач Свитригайла, але при перемирю зі Свитригайлом стає можливим їх поворот до нього. Вкінцї піднесу деякі причинки до характеристики Свитригайла: висказ про його віроломство Витовтови, Ягайлови, Жиґимонтови та Юлїянні Гольшанській. Я далекий від того, щоб брати їх en toutes lettres: особливо семикратні присяги Свитригайлові у Жиґимонта та його наказ уморити жінку Витовта річи зовсїм неімовірні. Але в згадках про невірність Свитригайла присягам, котрі починив Витовтови та Ягайлови може бути дїйсно відгомін повстань Свитригайла в рр. 1392, 1402, 1408[3]). Сї закиди віроломства, котрі Жиґимонт робить Свитригайлови, виглядають просто на болюче іронїзованнє над Свитригайлом з боку чоловіка, що зібрав овочі конспірації 1432 р., і сам до змови приложив руку. Тим робом стає знов сей відзив вел. кн. Жиґимонта причинком до його власної характеристики.

---

[1]) Свитригайло під Троками — старша русько-литовська лїтопись ed. cit. с. 51. Можливо що є причинова звязь між побідою кн. Жиґимонта під Клеческом і „неволею та погубою“ кн. Митька Городецького сестрінця Свитригайла від Жиґимонта наслїдком доносу Радивила. Wolff, op. cit. sub voce.

[2]) Що латинники таки безгрішними не були, сьвідком оповіданнє Длуґоша IV, с. 455. Можливо, що зобовязанє власти 30 жовтня 1432: не руйнувати анї не заміняти православних церков на латинські оперте на конкретнім постуляті Лучан, а той на конкретних фактах насильств над руськими церквами.

[3]) М. Грушевський, op. cit. с. 144, 153, 154.

До неї треба притягнути ще його висказ про свою участь в конспірації 1432: „не через що иньше ми то учинили і в то себе вложили, як за віру християнську та вашу ганьбу“[1]). О скільки сягають мої відомости, сей висказ то одинока реляція з боку Жиґимонта про його участь в конспірації 1432. Се в високим степени характеристична річ, що Жиґимонт не говорить виразно про конспірацію, а дуже незначно. По моїй думці се могло б послужити до ствердженя погляду проф. Грушевського, що приймає оцінку ролї Жиґимонта висловлену Свитригайлом, в його листї до вел. маґістра[2]).

ГРАМОТИ.

I. Грамота Свитригайла в справі литовсько-польського з'їзду, Троки, 7 падолиста 1430.

Boleslaus alias Switrigall dei gracia magnus dux Lithvanie, Russie etc. significamus tenore presencium quibus expedit universis. Quomodo cupientes cum serenissimo Principe domino Wladislao rege Polonie etc., seniore fratre nostro carissimo, in fraterna dileccione et perfecta caritate securius permanere, terrasque nostras magni ducatus Lithvanie in pace et tranquillitate perfeccius gubernare, diem convencionis cum eodem domino rege assumpsimus, fecimus, presentibusque assumimus, facimus et statuimus in festo assumptionis beate Marie virginis proxime affuturo, in loco vel locis, ubi ipse dominus rex cum suis baronibus et nos cum nostris decreverimus habendam et servandam. Ad quem locum et terminum prefixum ipse dominus rex et nos cum omni utriusque nostrum maiori et seniori consilio interesse et convenire volumus et debemus, ubi querere et diligenter ex utraque parte tenebimur et volumus indagari, de hiis omnibus articulis, qui necessarii fuerint et utiles pro pace, amicicia, unitate et concordia perpetua utriusque nostrum et terrarum nostrarum regni Polonie et Lithvanie predictarum. Et interim nos magnus dux promittimus pro nobis

[1]) Хоч сей весь висказ тенденційний: ціль його не допустити до влученя Св. в перемирє а средством до цїли пригадане Ягайлови заслуг Жиґимонта супроти него, всеж таки вважаю можливим притягнути сей висказ до наших джерел про конспірацію польсько-литовську. Пор. впрочім: „А важили єсьмо своїм горлом з вашим призволом, не вас сподіючись“ з тим фактом, що Заремба, головний діяч конспірації був в близьких вносинах з Кейстутовичами.

[2]) Грушевський op. cit. IV, ст. 175, лист Свитригайла в LEKUrkundenbuch t. VIII N. 624, с. 365.

et omnibus nostris subditis bona fide, verbo ducali, sine dolo et fraude in pace et tranquillitate secura vivere et manere gwerras, depopulaciones et predas in terris nostris utriusque nullo modo permittendo neque inchoando, sed in caritate perfecta, amicicia, pace et tranquillitate usque ad predictam convencionem fideliter promittimus permanere. Harum quibus sigillum nostrum appensum est testimonio literarum. Actum et datum Troky feria tercia proxima ante festum beati Martini episcopi. Anno Domini millesimo quadringentesimo tricesimo.

Поправна копія первісної зробленої 6. VII. 1782. В „теках Нарушевича" архива Чарторийських в Кракові, число теки XV, число грамоти 15, ст. 55—56. Первісна копія з ориґіналу перґамінового, замкненого. На перґаміновій привісці печать кругла з леґендою на коло „погоні литовської". Ориґінал був в короннім архіві[1]). Досї в цїлости не друковано. Звісний тільки реґест в Rykaczewski, Inventarium ст. 38 (в польськім перекладї Daniłowicz, Skarbiec II, ч. 1523, ст. 112). Друкую з задержанем правописи копії XVIII віка тільки в основах власних імен: в останному текстї правопись приноровлена до ортоґрафії XV в.

II. Грамота Свитригайла, що стверджує перемирє його з королем Ягайлом, Чорторийськ, 1 вересня 1431.

Nos Boleslaus alias Swythergal dei gracia Magnus dux Lythuanie et Russie etc. Significamus tenore presencium, quibus expedit vniuersis. Quomodo cogitantes ea, que pacis suut et non afflictionis cupientesque bellorum et gwerrarum sedare disturbia, strages ac cedes hominum et sangwinis profluuia euitare ac differencias, dissensiones, displicencias, rancores et odia inter Serenissimum Principem dominum Wladislaum dei gracia Regem Polonie et fratrem nostrum carissimum, Principes, Prelatos, Barones et Subditos ac Terras et dominia ipsius et regnum ab vna, nos quidem Principes, Barones, Boyaros, Proceres et Subditos nostros, Terras, dominia nostra ac magni ducatus Lytwanie et Russie, nec non venerabiles dominos Paulum de Rusdorff Magistrum generalem Ordinis Theutunicorum de Prussia et Cziso de Rutemberg Magistrum de Lywonia et Terras, dominia et Subditos ipsorum totumque Ordinem Terrarum predictarum ac magnificum dominum Allexandrum Woyewodam Moldauie ipsiusque dominia, Terras et subditos ab altera partibus, suscitatas et exortas per viam amicabilis con-

[1]) Нотка Нарушевича переписана копістом: Ta kopia przepisana z Oryginału pergaminowego na kształt listu złożonego, dnia 6 Lipca 1782 Roku. U dołu wisi pieczęć na zawiasce pergaminowey, na niey wycisniona w massie czerwoney Pogonia Litewska z napisem w koło. Zaświadczam Adam Naruszewicz B. K. S. Pisarz WoXLgo.

cordie complanare et sopire ac in pacis dulcedine sepelire, treugas pacis, tranquillitatem ac pacem christianicam perfectam, securam et indubitatam fecimus, firmauimus, statuimus, sanximus ac tenore presencium firmamus et facimus. Inter nos et partes predictas hincinde a die date presencium usque ad festum sancti Johannis baptiste affuturum et extunc ab eodem festo, usque ad spacium et decursum vnius anni integri siue ad aliud festum sancti Johannis baptiste, proxime tunc sequens, duraturas et in certo et profecto robore absque irritacione et violacione permansuras sub pactis, condicionibus et clausulis infrascriptis; uidelicet quod huismodi treugis pacis durantibus et stantibus dominia Terrarum Podolie per nos hincinde occupata, distracta et possessa in tali ordine et decisione permanebunt, quod vna queque pars illa possidebit, tenebit et habebit, que a principio occupauit, apprehendit in suamque possessionem recepit et deduxit; videlicet dominus Rex frater noster predictus Castra, Ciuitates et districtus Terre Podolie pretendentes infrascriptos, scilicet Kamyenyecz, Smotricz, Skala ae Czirwonigrod cum ipsorum districtibus et signanter Holczudayow et Ioltuschcow ad ipsum Kamyenyecz spectantibus ac uillis, possessionibus ipsorumque introitibus et utilitatibus vniuersis tenebit, habebit et pacifice possidebit. Nos quidem Magnus dux predictus Castra, Ciuitates et districtus scilicet Braczlaw, Sokolyecz, Zwynygrod et alia Castra et districtus in Terra Podolie existentes et ad ipsam pertinentes et signanter Lyethiczow ac opida, villas et loca, que modo tenemus occupata et possessa cum ipsorum bonorum siue districtuum introitibus et obuencionibus vniversis. Quibus eciam interim stantibus treugis pacis predictis utraque pars tam prefatus dominus Rex frater noster, quam nos quilibet in parte sua utetur pacifice, libere et quiete absque omni resistencia et impedimento partis alterius ex aduerso. Castrum autem Bakotha nec per prefatum dominum Regem et c. neque Capitaneos, Officiales et Subditos, aut quoscunque per eum et sus subordinatas personas et similiter ex aduerso nec per nos, neque Capitaneos, Officiales et subditos nostros et magni ducatus Lytwanie, aut aliquas per nos, uel nostros subordinatas personas reedificari et repari nullatenus, treugis pacis predicte durantibus poterit, nec debebit. Terrigene autem et serui districtus Castri eiusdem obedienciam et seruicia illi parti ex nobis facient et persoluent, cui hactenus adheserunt et adherent, kmethones autem districtus eiusdem Bakotensis libertate gaudebunt et fruentur, usque ad expiracionem treugarum predictarum. Castrum uero Smotricz predictum licitum erit domino Regi etc. predicto et Capitaneis, seu officialibus suis reedificare et reparare pro sue beneplacito voluntatis. Hiis itaque treugis pacis durantibus, licitum sit

et erit hominibus nostris hincinde Terras et dominia prefata tam mercatoribus, quam aliis cuiuscunque status, condicionis aut eminencie existant cum eorum rebus, bonis, mercanciis et quibusuis aliis negociacionibus ire, transire, stari, morari, redire ac eorum negocia libere, secure et absque impedimento exercere, iuxta consuetudinem aduc seruatam. Vtque eisdem treugis pacis pendentibus ad pacis perpetue fructum, comodum et persecucionem per partes predictas nosque hincinde, auctore pacis suffragente deueniri possit et ualeat, statuimus et presentis scripti patrocinio firmamus et permittimus, quod pro tractanda pace perpetua Prelati, duces, Barones et Consiliarii prefati domini Regis duodecim in numero in festo purificationis sancte Marie proximo in loco siue uilla Polubycze dicta cum Prelatis, ducibus, Baronibus et consiliariis nostris et magni ducatus Lytwanie et in pari numero, uidelicet duodenario adinuicem conuenirent simulque personaliter constituentur infallenter, dilacione ulteriori amputata et reiecta, prefatus autem dominus Rex in Parczow, nos uero in Brzeszcze illo tunc et pro tempore predicto debebimus et uolumus personaliter, ut nobis ibi tunc de prope existentibus, barones et Consiliarii nostri, predicta vota nostra requirentes concordiam et pacem perpetuam inter nos et dominia tam Regni Polonie, quam magni ducatus Lytwanie comodius valeant confirmare et finire. Casu autem infirmitatis utriusque, aut alteruis nostrum contingente, propter quem nos in locis predictis uidelicet Parczow et Brzeszcze interesse personaliter non possemus, hiis tamen non obstantibus Barones et Consiliarii utriusque nostrum in locis et die predictis conuenirent et omnia, ac si nobis in locis predictis existentibus et presentibus procedant et finem negociis nihilominus interponant. Quicquid Prelati, duces, Barones, Boyari ab utraque parte in numero predicto deputandi, nominandi et super tractatibus pacis perpetue ex obligatione mutua pro Iudicibus utrique parti collocandi, antequam ad tractatus aliquos precedent, sacramento iuramenti se astringent, vt subsides et honoris onere pollicebuntur et promittent, quod in tractando pacem et concordiam huiusmodi fauore, odio, timore et spe lucri cuiuscunque postpositis et semotis soloque Deo et iusticia et bono communi partis utriusque pre oculis habitis, partes predictas ipsaque Regni et magni ducatus dominia et libra iusticie mentibus, memoriis et ingeniis ipsorum diligenter impressa et oculo interioris hominis sollicite et circumspecte intuita iudicabunt, sentenciabunt et iudicialiter super amfractibus, iniuriis, differentiis et defectibus, quibuslibet tam Regni et prefati domini Regis, quam nostris et magni ducatus predictorum decident et cognoscent. Et singulariter super proprietate et iure dominii Terrarum Podolie, cui de iure debe-

antur in toto et titulo perpetue pertineant et spectent super eisque sentencias ipsorum pronunciabunt et proferent, quam vterque nostrum omologare, approbare, confirmare et inuiolabiliter obseruare astringetur et debebit. In casu autem, quo in termino et die predictis aliquo impedimento interueniente, uel exortis causis, consensu vtriusque partis hoc volente duces, Prelati et Consiliarii predicti ad locum et diem conuentionis predicte, negocia predicta tunc ad plenum decidere, diffinire et certo fine terminare non possent, licitum erit eis ulterioris termini pro finiendis huiusmodi negociis prorogare et differre. Et nichilominus infra treugarum predictarum spacium non dimittentes de ipsorum potestate et manibus negocia huiusmodi finem ipsis prefati iudices deputandi tenebuntur et debebunt per ipsorum pronunciacionem et sentenciam imponere ipsaque iudicialiter terminare. Preterea pollicemur sincera et bona fide, quod Thartaros nobis in subsidium transeuntes reducere faciemus et procurabimus, iuxta totum nostrum posse eosdemque et quoscunque alios Thartaros contra prefatum dominum Regem fratrem nostrum et eius possessiones non debebimus, nec volumus, treugis pacis predictis pendentibus suscitare, seu quouis modo inducere, sub fide et honore nostris. Promittimus igitur, pollicemur et tenore presencium spondemus uerbo nostro ducali pro nobis, Principibus, prelatis, Baronibus et Subditis nostris ac Prussie et Lywonie Magistris ipsorumque proceribus, Baronibus et Subditis et Woyewoda Moldauie ipsiusque Proceribus, Baronibus et Subditis predictis, quod prescitas treugas pacis et condiciones, capitula, articulos et clausulas, superius descriptas et in eis contenta sub fide et honore nostris ac onere iuramenti ac fidei catholice professione ac penis periurii, fidefragii et labe insanie ac lapsu a proprietate et quouis iure terrarum et dominiorum predictorum firmiter attendere et inuiolabiliter plene et integre absque dolo et fraude et quibusuis ingeniis et coloribus astucie circumscriptis et semotis, tenere ac seruare neque ipsis in aliquo publice, uel occulte, directe, uel indirecte per se, uel per alium, seu aliquam submissorum personam, quouis quesito colore contrarie ipsique Prussie et Lywonie Magistri ac Woyewoda Moldauie et eorum Subditi ad omnia predicta attendent, similiter ipsaque irrefragabiliter obseruabunt. Illo tamen addito specialiter et expresso, quod si per aliquem Subditum, indigenam, uel aduenam alicuius nostrum casu et euentu treugis predictis foret in aliquo derogatum et contrauentum: utpote quod rapine, spolia, incendia, uastaciones, prede, vel homicidia, aut aliqua maleficiorum genera in terris et dominiis nostris alterutrum perpetrata fuerint et comissa, quod treuge predicte propterea irritari et cassari non debebunt, sed in suo robore et firmitate nichi-

lominus permanebunt, predicti autem delinquentes et malefactores pro ipsorum excessibus per Capitaneos et Officiales utriusque nostrum iudicialiter punientur et ad satisfactionem plenam et debitum arcebuntur et compellentur. Quicquid Capitanei, Officiales et certi Barones nostri pro corrigendis huiusmodi excessibus et delictis ad certa loca confiniorum vtriusque dominii tam Regni, quam magni ducatus se annis singulis transferrent et descendent, prout ab antiquo fuit tentum et seruatum excessus et omnia huiusmodi iudicaturi, correcturi et penis congruis et debitis penituri, hec eciam non obmisso, quod si aliquis Subditorum nostrorum in flagranti et recenti crimine et excessu deprehensus fuerit in quocunque loco dominiorum nostrorum hincinde fuerit supplicio indicialiter, aut pena debite condempnatus et adiectus, quod eciam ex hoc aliqua violacio et irritacio treugarum predictarum nullatenus sequi debet. Que eciam de Subditis predictorum federatorum nostrorum ipsorumque dominiis et Terris uidelicet Prussie, Lywonie Magistrorum et Moldwani Woyewode intelligi volumus et sub forma simili ipsos treugis huiusmodi inseri et includi, vt autem treugarum pacis predictarum articuli, capitula, puncta siue condiciones et clausule superius descripte et expresse et contenta in eis plene integre ac firmiter et inuiolabiliter per nos magnum ducem predictum, principes, Prelatos, Barones et Subditos nostros ac prefatos Prussie et Lywonie Magistros ipsorumque Subditos et Moldwanum Woyewodam et ipsius subditos teneantur et seruentur, presentes literas et contenta in eis fecimus sigilli nostri et Principum Baronumque nostrorum, quorum nomina inferius deseribuntur pro nobis, se ipsis ac vniuersis nostris subditis et predictis Prussie et Lywonie Magistri et corum Subditis ac Woyewoda Moldauie et eius subditis hoc ipsum permittencium sigillorum appensione roborari et muniri: videlicet Illustrum Principum Sigesmundi Kenstuthowycz, Allexandri alias Olelko Wlodimyrowicz, Iurgi Langwynowycz, Iwani Wlodimirowycz, Semeonis Iwanowycz, Iwani Syemyonowycz nec non magnificorum et nobilium Baronum ac Boyarorum Ostikonis Castellani, Gedigoldi palatini Wilnensis, Kenzgal Capitanei Samagittie, Iwaschconis Monywydowycz, Chodconis Iuriowycz, Petrassy Montigerdowicz, Iewlaschonis Dowmunthowicz, Schedibori Wolimunthowycz, Sudimundi Dorgeowycz, Andree Nemyrowicz, Montholdi, Montrimi, Georgii Sirgoldowicz, Dawgali vexilliferi Wylnensis, Iageli Gedoroczsky, Sudiwogii Wolymunthowycz, Thaliati Wygaelowycz, Andree Sakowycz, Naczkonis Ginywilowicz, Iwaschconis Dowoynowicz, Iuschconis Korssak et Nekraschy Butwydowycz. Actum et datum in Czarthorysko loco stacionum nostrarum campestrium, sabbato ipso die sancti Egidii. Anno domini millesimo quadringentesimo ꝓricesimo primo.

A tergo записка рукою XVIII ст. передає зміст документа і число печатий.

Печати вислі, причіплені ремінцями перґаміновими в двох рядах до долїшної складки грамоти, уложені в порядку імен сьвідків. Печати в білих сховках з ярого воску, округлих, причіплених на вузлах ремінців пересилених через грамоту і надписаних іменами властителїв печатий, писаними рукою писара грамоти. З першої печати остав ся перґаміновий ремінець без надписи. З другої ремінець: ducis Sigismundi Kyestutowicz; з третої ремінець: Olelkonis Wlodzimirowicz; з четвертої ремінець: ducis Iurgij Langwynowicz; пята на зеленім ляку, на полї округлім хрест на півмісяцю, леґенда: **ПЭЧЯТЬ** (sic) **КН.ЗЯ ИВАНА ВЛАДИМИЧА**, (sic) на ремінцю: ducis .... Wlo...; шеста на зеленім ляку, на полї округлім три труби, леґенда: **ПЄ.... КН.ЗА ИВА.А СЄМЄНОВИЧА**, на ремінцю: ducis Iwan..,; сема на зеленім ляку, на полї щит, на щитї дві стріли й дві підкови, леґенда: **ПЄЧЯТЬ КНАЗА ІВАНА СЄМЄНО.ЄЧА**, на ремінцю: ducis... wa ...Syemonowicz; в осьмої ремінець: Iwani Putate; девята на зеленім ляку, на полї щит, на щитї три підкови й одна стріла, леґенда: **ПЄЧЯТЬ КНАЗА ВАСЬЛЬА СЄМЄНОВИЧА**, на ремінцю: ducis Wassilii Syemonowicz; десята на зеленім ляку, на полї осьмикутник зі щитом, на щитї три труби, леґенда: sigilium Ostic de kernow (ґотицькі мінускули), на ремінцю два рази Ostic castellani; одинайцята на зеленім ляку, на полї два щити на внутрішнім зьвізда на місяци, леґенда sigil.. digo .. †, на ремінцю: Gyedigol.. palatini wilnensis; дванайцята на зеленім воску, на полї голова льва з поломіню, леґенда sigill.. consgalos, на ремінцю [Kens]sgal capitanei Samagitie, по тринайцятій ремінець: Iwaschkonis Moniwidowicz, по чотирнайцятій ремінець: Petrasy Montigerdowicz; по пятнайцятій пропав ремінець; шіснайцята на пурпуровім ляку, на полї на щитї стріла роздерта і ухо від кітла, леґенда (замітно дрібний півустав): **ПЄЧАТЬ ЄУЛ..КА ДОМОНТОВИЧА**, на ремінцю: Ywlaschconis Do....towicz; сїмнайцята на пурпуровім ляку, на полї голова льва з поломінем, леґенда: **ПЄЧАТЬ ШЄДНБОРОВА ВОЛИМОНТОВИЧА**, вісїмнайцята пропала, на ремінцю: Sudimundi Dorgyeowicz; девятнайцята пропала, на ремінцю: Andree Nemirowicz; двайцята на зеленому ляку, на полї топір, леґенда: **ПЄЧЯТЬ МОНТОВТОВА**, на ремінцю: Montholdi; двайцята перша на полї топір, леґенда: **МОНТРИМОВА**, на ремінцю: Montrimi; двайцята друга на полї топір, леґенда: **ЮРКИНА**, на ремінцю: Georgii Sili (goldowicz); двайцять трета пропала, на ремінцю: Dawgali vexilliferi wilnensis, двайцять четверта пропала, на ремінцю: Iagali Gyediroczsky; двайцять пята на зеленім ляку, на полї щит, на нїм голова льва з поломіню, леґенда † sigi ..

sudivolonis.... montow, ремінець без написї; двайцять шеста на зеленім ляку, на округлим полї три труби, леґенда: † ТИЛНѦТОВИ, на ремінцю: Thaliati Wygaylowicz; двайцять сёма на брунатнім воску, на щитї голова зубра, з рогами пропизаними мечем, леґенда *s* ...ow... (ґотицькі мінускули), на ремінцю Andree Sakowicz; двайцять осьма пропала й ремінця нема; двайцять девята пропала (сховок лишив ся), на ремінцю: Ywasconis Dowoynowicz; трийцята і її ремінець пропали; трийцять перша на пурпуровому ляку, на круглім полї з точок, звізда на місяци, леґенда: sigillum [But]wydowycz, на ремінцю: Nekraszy Butwydowycz.

Ориґінал в Архиві кн. Чарторийських в Кракові. В рукописнім інвентарі Пєкосїньского має число 379. Ориґінал був реґестований у Бунґе Liv Est Kurländisches Urkundenbuch t. VIII, N. 501, ст. 298. Друкований з неповної копії в: Supplementum ad historiae Russiae monumenta, N. 118, ст. 300 — 303[1]). Польський переклад в Daniłowicz: Skarbiec t. II, N. 1562. Друкую без ніяких змін правописних і текстуальних.

III. Грамота короля Ягайла для землї Луцької, Львів, 30 жовтня 1432.

In nomine Domini amen. Ad perpetuam Rei memoriam. Cum inter humane naturae Comoda nichil dignius habeatur memoria opportunum existit, vt actus hominum literarum apicibus et Tescium annotacione perhennantur, ne lapsu temporis evanescant. Proinde nos Wladislaus dei gracia Rex Polonie necnon Cracouie, Sandomirie, Syradie, Lancicie, Cuyauie Lithwanieque princeps supremus, Pomeranie Russyeque dominus et heres etc. Significamus tenore presencium quibus expedit vniuersis presentibus et futuris, noticiam presencium habituris. Quomodo recolentes grata obsequiorum merita, quibus alias[2]) Duces, prelati, Boyari, milites, Nobiles ceterique indigere terre Luczensis maxime ex eorum assistencia nobis et Corone Regni nostri Polonie in presentiarum per eos spontanee facta, se celsitudini nostre gratos reddiderunt et acceptos, horum et aliorum meritorum intuitu prefatis Ducibus, prelatis, Boyaris, militibus et nobilibus terre predicte Luczensis tam in fide Sancte Romane Eclesie quam eciam orientalis seu grece constitutis omnia Jura, libertates, immunitates et Gracias ta-

[1]) В архиві Чарторийських є дві копії нашого ориґінала: поправлена з 2. XII 1781 в „теках“ N. XV, ч. 32, ст. 105—116 і первісна з 7. VII 1767 в рукописї з брулїонами тек Нарушевича N. рукописї 237, ч. гр. 120, 5 карток, обі копії повні і докладні.

[2]) В ориґіналї ałs.

les, quales habent, eis gaudent et fruuntur prelati, Barones et Nobiles Regni nostri Polonie predicti; Ciuibus autem, ut puto Polonis, Theutunicis et Ruthenis Ius Theutunicum, Iudeis vero et Armenis tale, quale habent Iudei et Armeni in Ciuitatibus nostris Cracouiensi et Leopoliensi degentes damus, donamus et largimur graciose, exceptis theoloneis solui solitis, que pronobis (sic) et successoribus nostris reseruamus. Promittimus insuper per presentes, quod prefatam terram Luczensem et ipsius Incolas non alienabimus a Corona nostra Regni Polonie neque alicui extraneo dabimus, seu concedemus ad tenendum; Eclesias quoque Ruthenicas seu ritus greci nec demolliri, nec in Eclesias Romane eclesie conuerti faciemus, seu permittemus neque aliquem hominem Ritus greci predicti cuiuscunque sexus seu status ad fidem Romane Eclesie violenter compellemus. Preterea cupientes prefatorum Terrigenarum nostrorum Luczensium homines seu kmethones agrauaminibus releuare eosdem ex nunc absoluimus atque liberamus a solucione et exactione necessariorum, que Capitanei pro tempore existentes exigere consueuerunt saluo nostro et nostrorum successorum personali aduentu, in quo huiusmodi stacionis necessaria soluto more dare tenebunt. In cuius rei testimonium nostrum nec non preclari principis domini Semouiti Ducis Masouie, Reuerendissimorum in Christo patrum dominorum Iohannis archiepiscopi Leopoliensis, Iohannis episcopi Chelmensis, magnificorum Iohannis de Lichin palatini Brestensis, Wladislai de Opporow decretorum doctoris decani Cracouiensis Sedis apostolice prothonotarii Regni nostri Polonie vicecancellarii, Laurencii Zaramba Syradiensis, Alberti Malsky Lanciciensis, Dobkonis de Oiesnicza Voyniciensis, Demarathi de Cobilani Byecensis Castellanorum, Johannis de Olessnicza Regni nostri Polonie mareschalci, Stanislai de Dobrzelino Lanciciensis, Andree de Luben Dobreniensis Subcamerariorum, Iohannis de Sprowa iudicis Sandomiriensis, Zegothe de Moykouicze vexilliferi Syradiensis, Iohannis Thaschca de Conyeczpole, Stanislai Eberumth Subpincerne Kalisiensis, Mszczugii de Skrzino, Petri de Chelm, Nicolai de Visznicze et Petri Potoczski sigilla sunt appensa. Datum et actum in Leopoli feria quinta proxima ante festum omnium Sanctorum. Anno Domini millesimo quadringentesimo trecesimo secundo.

Ініциял першої букви: риба головою в гору. A tergo рукою XV в.: libertates in luczko, рукою XVII—XVIII в.: Terre Lucensi privilegia tam catholicis quam schismaticis et Iudeis confirmata etc. Leopoli 1432.

Печатий було 25 вислих, але осталось лиш 8 широких перґамінових ремінців без написей.

Ориґінал розложений і оправний в волюміні ч. VI в Архиві кн. Чорторийських в Кракові. В інвентарі Пєкосїньского має число 382. Друкую без ніяких змін правописних і текстуальних.

З копії тек Нарушевича друкував Шуйский в Codex epistolaris saeculi XV (Monumenta medii aevi II) N. 84, ст. 78, 79[1]). Виданнє допускаєть ся подекуди текстуальних поправок, без поданя лекції копії в нотці.

IV. Лист Жиґимонта Кейстутовича до короля Ягайла в справі влучення вел. кн. Свитригайла до Ясеницького перемиря, Липнишки 25 вересня 1433.

Welikomu Korolu Polskomu, Litowskomu, Ruskomu i inych. Z hramotami waszymi Michałko wasz pryiechał k nam. Piszete wasza miłosł, iż ieste s Niemcy wziali peremirie do rożenstwa Chrystowa a nas ieste u toż peremirie upsali. Za to waszey miłosti diakuiem, rady iesmo, waszu wolu czynim z Nimcy peremiriie derżat. A piszete wasza miłost, iż i kniaź Szwitrykhayło u tomże peremiryi był. My z kniaziem Szwitrykhayłom peremiryia nechoczem derżat, zaniuż[2]) wasza miłost sami wedaiete, skolko prysiah Szwitrykhayło waszey miłosty isłomił, kolko pak bratu naszemu pokoyniku Welikomu Kniaziu Witowtu prysiach izłomił[3]) a nam semkrot prysiahał, klenasia żywym Bohom i wsie izłomił[4]) a newestee naszoy welikoy knehini Julianie[5]) prysiahł po żywote brata naszeho Welikoho Kniazia Witowta boronity ieie, ino unia u niatstwo[6]) weleł ieie umoryty a to sia i waszoy miłosti jawiło sia było żałowaty. A pro toż[7]) nam nikakoho peremiryia ne nadobe s nim[8]), lipszi[9]) wasza miłost sami nas kaznite, wolim ot waszoie miłosti terpieti, niżby tomu nas prywodite. A piszete wasza miłost, iże Posoł Wasz i druhyy Niemickiy posoł iedut iż Nimec siudy czerez naszuiu zemlu, sztobychom[10]) pak ieszcze my, tretieho naszeho

---

[1]) Копія в теці ч. XV, N. грамоти 65, ст. 211—213 поправлена, стверджена ориґінальним підписом А. Нарушевича. Зроблена не просто з ориґінала, а з копії його зладженої 20 V 1767, І. Новіцким, коронним метрикантом. [2]) В копії zaniuz.

[3]) В копії: prysiah i złomił, я поправив відповідно до повисшого.

[4]) В копії: i wsie i złomił, справлене відповідно до змісту реченя.

[5]) В копії Auliane з підчеркненем копіста, в ориґіналї по всій імовірности півуставнім: Юлїанѣ.

[6]) В копії „uma uniatstwo“ я справив відповідно до форм: wozmia, mecza.

[7]) В копії разом protoż: в півуставі слова слабо розділені.

[8]) В копії слово писане разом: snim.

[9]) В копії: lipszy, поправка зроблена при помочи тексту „послання Мисаїла“. [10]) В копії: sztob ichom (віддїлене).

posła prystawiwszy otpustyli ko kniaziu Szwitrykhayłu. Ino u zapisach[1]) Waszych i w naszych, sztoż[2]) waszoi miłosti[3]) a bez[4]) naszeho wedaniia nessyłaty sia so kniaziem Szwitrykhayłom, ani posłow k nemu słat; a i my k waszoy milosty kolkiz dej[5]) prykazywali, prosia welmi, sztob i wasza miłost posłow k nemu nesłali, koliżby[6]) nineczy tot wasz posoł iechał czerez naszuiu[7]) zemliu k niemu, ludiem by zdiesie[8]) mnoho serdcia[9]) upało[10]), mołwiliby: korol za nim stoit a uże nas[11]) iemu widaiet. A protoż my posłali protiw toho waszeho[12]) Posła i protyw Nemeckoho kmete, weleli iesmo izbysia wernuli nazad. Zaniużby perwo seho poczali iesmo słychati[13]) posoł wasz iedet i howoryt dey o tom peremiryi, szto so kniaziem Szwitrykhayłom. A to[14]) weremia siechalisia byli k nam Kniazi, Panowe, Boiare i wsia zemlia. Usłyszawsza to wsi zapłakali i mołwili: „woleli bychmo, sztob i nas korol sam kaznił, kak ieho wolia, niżbychmo to wideli, zaniaż[15]) to wże[16]) nas iemu wydaiet, koli peremiryia s nim czynił: chotiab pak ty chotieł peremiryia toho s Szwitrykhayłom, no my tebe k tomu ne prypustym a tych obid nikak ne możem[17]) na sebe położyty, sztobychmo im ne mstyli[18]), zaniaz zemlia nasza pusta ot nich a tym w bolszoj żałosti[19]) budet". I poszli na woynu a i sami iesmo uże na doroze, Boha wozmia na pomocz. Idem pered siebie[20]) na try

---

[1]) В копії слово писане разом: uzapisach.
[2]) В копії: sztoz, але в оригіналї буква неможлива.
[3]) В копії: miłost, я поправив відповідно до атрибута.
[4]) В копії слово писане разом: abez.
[5]) В копії: da, в оригіналї правдоподібно: ден.
[6]) В копії слово писане: koliz by (відлучене).
[7]) В копії: nasziu, я справив відповідно до попередної форми.
[8]) В копії: udiesie, Ґолембйовский транскрибує: widytsia.
[9]) В копії: serdicia, в оригіналї імовірно сердьцѧ.
[10]) В копії: pupało, Ґолемб. транскрибує: popało, в ориґ. імовірно оупало.
[11]) В копії: uz nas, в оригіналї імовірно оуже нас.
[12]) В копії: naszeho, але зміна реченя вимагає зміни. Копіст дійсно мішав полууставне в з н, як можна бачити із його власних поправок.
[13]) В копії: szolati, в оригіналї могло стояти слихати.
[14]) В копії слово писане разом: Ato.
[15]) В копії: zaniaz.
[16]) В копії: wżo.
[17]) В копії: mozem.
[18]) В копії слово писане разом: nemstyli.
[19]) В копії: żalost i budt.
[20]) Копіст читає часто полууставне е як є.

dorohy, nekotoryże naszy uże[1]) u ich zemli a dannyje wołosty mnohyie prystalisia k nam, dadsia. Namistnikowe i starcowe tych wołostey w nas, zaniuzsia nepryiateli naszuiu[2]) zemliu iskażali a ieszcze hosti, szto ich derżym u ziemli, szto iesmo derżali pry duszy[3]) wse iesmo na nich wydali a tyież zemliu naszuiu[4]) takoż[5]) każat a k tomu czasu derżym ich, sztobychmo s nimi naszym nepryiatelem otpiali sia i sztobychmo nieszto dobroho naszoho wczynili s nimi. I jakże[6]) iesmo k waszoy miłosty ne odnowa psali, sztoż dannaia mista wsia otniata w nas: med, srebro, kunicy, wsiakaia dań[7]), newidaty czymbysia[8]) i do zimy żywity. Teper pak peremiryie to imieło byty: tohdyby pro wsi tyie nakłady naszyie zemli a ieszcze bychmo i onych Dannikow wydali, szto nam dali sia; zaniuz w tomby peremiryi oni bolsze ludey sobe nabyli protiw nas i tym by ieszcze trudney nam ot nich było. A i toho wasza milost ne smotryte[9]), szto nam i onoie peremiryie wczyniło, szto waszy s Łuczany[10]) wziali. Pryszed[11]) z Łucka[12]) około Berestia, około Kamenca wse pusto wczynili a jiszcze wołosty ty Pruszanuiu, Kobryn, Zditow, Wiady i Słonimskoie wołosty zaczepili: Łachom, Bobrujsk[13]), Łypesk, Kleczesk to wse wypustoszyli. I poszli rati od Horodka, prychodili byli k Klecku i Boh naszym pomohł, pobili ich. Takto nam trudno peremiryia ta i Waszab miłost żałowali, syły by ieste nam w tom ne czynili, iżby nam peremiryie s nim derżat, zaniaz ne czoho dla iesmo to wczynili i w to sia włożyli, niż wiry dla Chrestyianskoie i waszoie dla soromoty, szto was soromotył. Kak że i tymi razy, kudy Rattia[14]) szłab ich, cerkwi naszy zhli, Bozeie tiło[15]) wyymaia, mecza na ziemliu, nohamy toptali. A ważyli iesmo swoim

---

[1]) В копії: uze.

[2]) і [4]) В копії: nasziu, я справив так як висше.

[3]) В копії разом: pryduszy.

[5]) В копії: takoz.

[6]) В копії: jak zo.

[7]) В копії: dan.

[8]) В копії слово писане разом: czymbysia.

[9]) В копії слово писане разом: nesmotryte.

[10]) В копії: Słuczany. Тому що з дальших слів видно що мова про похід противників Жиґимонта з Луцька і приймаючи лекцію: Słuczany ми тратимо партикулу, без котрої ціле речене не має значіня, я приняв в тексті лекцію: с лоучаны.

[11]) В копії: Pryszod, очевидно схиблене.

[12]) В копії: Z Lucka.

[13]) В копії: Bobrok, сусідні звісні імена ґеоґрафічні спонукали поправку.

[14]) В копії повисша лекція, я її такою й лишив.

[15]) В копії: tilo, в ориґіналї імовірно тѣло.

horłom s waszym pryzwoleniem, na was nadieia sia. I choczem rady stoiaty podle was i podle waszych detey i podle koruny do naszeho horła so wsieiu naszeiu ziemleiu i prosim waszoie miłosty, sztob wasza miłost nam w tom siły ne czyniły[1]), iżby nam so kniaziem Szwitrykhayłom peremiryie derżat, nyże[2]) powieliwali[3]). Rady s Nimcy peremiryie derżat. A psan u Łypniszkach w piatnicu pered Pokrowom samyj Deń[4]).

Brat wasz menszyy Welikyy kniaż Źykhimont[5]) czełom biet.

Первісна копія зроблена 8 VII 1782 Нелюбовичем, в „теках Нарушевича" архива Чарторийських в Кракові, ч. теки XV, N. грамоти 105, ст. 359—361.

Ориґінал паперовий, з слідом тисненої печати на краю, замкнений. Був в короннім архиві[6]).

Друкований з тої самої копії Ґолембйовским в Dzieje Polski I, с. 549—551 (нота 671) з самовільними змінами текстуальними й правописними[7]). Друкую з задержанем в цілости правописи XVIII в. уживаної писарем копії. Тільки там, де зрозуміне змісту ставало темне, та в місцях де текст попсований копістом, поробив я замітки текстуальні, з задержанем лекції копіста в нотках. Свої замітки поробив я у всіх важних місцях при помочи реконструкції півуставної правописи, вживаної в вел. княжій канцелярії в першій половині XV в.

---

[1]) В копії: czynily, в ориґіналї імовірно: чинили.

[2]) В копії: nyz. Копіст дуже часто переписує ж полууставне латинським z, є додав я сам.

[3]) В копії: powuszaiwali. Копіст сам підчеркнув букви: p, a, w. Ґолембйовский читає: powieliwali. Імовірна лекція (по всій правдоподібности полууставного) ориґінала: повелѣвали.

[4]) В копії: Den.

[5]) В копії Zykhimont, вважаючи на транскрипцію копістом полууставного ж, я вжив поправки.

[6]) Ta kopia przepisana z Oryginału papierowego na kształt listu złożonego od Imci Pana Nielubowicza dnia 8 lipca 1872. Pieczęć przyciśnięta odpadła, znak tylko że była na brzegu pozostał. Adam Naruszewicz Biskup Koadjutor Smoleński Pisarz WXL mp. (власноручна замітка А. Нарушевича з долини копії).

[7]) Ґолембйовский переважно не цитує просто тек Нарушевича, а їх джерела, так і при нашім документі подав нотку копіста покладену на верху аркуша: Ex originali arch. Regni.